

FILOSOFIA DIGITALĂ ȘI PROBLEMATICA EI

Ion Sirbu, dr. hab.,
Academia Militară „Alexandru cel Bun”

Timpurile noastre deseori sunt numite epoca internetului, epoca digitalului. Practic nu există domeniu sau sferă a realității unde nu s-ar folosi tehnologiile informaționale sau digitale. Chiar și utilizarea termenilor stomatologia digitală, tomografia computerizată (tridimensională, de ansamblu) în care radiația e cu mult mai redusă decât la simpla radiografiere, nu mai este destinat numai specialiștilor. Cele mai complicate operații chirurgicale pot fi astăzi efectuate cu mult mai rapid și fără complicații deosebite, grație digitalizării din ce în ce mai largă a medicinei contemporane.

Televiziunea, radioul, telefonica, toate mijloacele de comunicare, mass-media, industria de distracții, etc. din ce în ce mai mult sunt digitalizate. Omul și realitatea, inclusiv și cea socială, mediul în care el acționează, toate devin digitalizate. Ultima, ca și medicamentele, poate avea nu numai consecințe pozitive dar și negative, atât pentru sănătatea corporală, cât și pentru cea psihică.

Peste tot au apărut centre de tratamente a dependenței unor indivizi umani de internet, telefon mobil, tablete, etc. Internetul conține nu numai informații utile pentru om, dar și unele care îl pot aduce la suicid. Același internet conține și pornografie, inclusiv și infantilă, violență și sadism. Toate acestea grație tehnologiilor informaționale, inclusiv și digitale, constituie prin sine o nouă realitate pentru om și societate. Realitatea aceasta, încă, nu a dus la reformarea filosofiei, la conștientizarea de către aceasta a faptului că ea trebuie, dacă vrea să fie tot atât de populară și necesară ca știința și tehnica, să reflecte și să analizeze această realitate și consecințele ei pentru om și umanitate.

Necesitatea filosofiei digitale ca componentă a ecosofiei.

Filosofia, conform opiniei Laviniei Marin „nu resimte încă șocul schimbării. În presa de larg consum, era digitală este însoțită de obicei de o retorică a schimbării ca necesitate: guvernarea, administrația, educația, aproape totul trebuie să aibă și o umbră virtuală. Oare ar trebui ca și filosofia să intre în era digitală?” [1, p. 571]. Sunt ferm convins că da, filosofia trebuie, chiar e obligată, să intre în era digitală pentru a se modifica și a se schimba radical.

„Deoarece filosofia este sinonimă cu gândirea, ne vom întreba în ce măsură putem vorbi cu sens despre o gândire digitală... Oamenii din carne și oase – fără implanturi și proteze cognitive – pot gândi aaltfel cu ajutorul instrumentelor digitale?” se întreabă în continuare L. Marin [1, p. 571].

Consider că filosofia nu întotdeauna e sinonimă cu gândirea. Ultima poate fi filosofică la unii oameni și nicidecum la toți. Esențial e că filosofia e gândirea cea mai profundă și generală, gândirea care are în centrul său de atenție omul ca

cea mai înaltă valoare, ca valoarea valorilor. Filosofia, conform lui Hegel, este „chintesența epocii”, „epoca cuprinsă în gânduri”. Umanismul este fața filosofiei adevărate. De aici și necesitatea reflectării de către filosofia umanistă a realității digitale prin prisma umanului și a valorilor umane.

Ne dorim, împreună cu L. Marin, „să aflăm dacă și în ce fel instrumentele digitale pot aduce ceva cu adevărat nou în filosofie. Suntem înconjurați și influențați de aparate digitale într-o asemenea măsură încât aproape că nu le mai observăm prezența. Am putea spune că forma noastră de viață a devenit digitală în multe privințe. Dar cum putem folosi acest fapt pentru a gândi o filosofie nouă?” – se întreabă L. Marin [1, p. 572].

Realitatea și filosofia

Bazându-se pe concepțiile lui V. Flusser, unul dintre cei mai importanți filosofi ai media din ultimul secol, ea formulează anumite gânduri referitor la realitate și filosofie. Fără să ne dăm seama, afirmă ea, ne aflăm de ani buni în plină criză a textului, iar în spatele acesteia stă o criză mai largă – criza gândirii prin texte. Aceasta e așa zisa gândire liniară.

Criza gândirii textuale, deci și a gândirii liniare, a fost descrisă cu lux de amănunte de Vilem Flusser acum aproape 30 de ani în cartea „Despre scris. Are scrisul un viitor?”. Flusser pornea de la ideea că gestul scrisului, precum și gândirea asociată lui, își trăiau ultimele zile din cauza apariției calculatorului. Acesta are la baza lui nu textul dar numerele.

Acest filosof al media considera că, istoria gândirii umane poate fi împărțită în 3 etape – a imaginii, textelor și numerelor. Baza acestei divizări o alcătuiesc codurile utilizate de om pentru ași reprezenta lumea în care el există și în care își are originea.

Imaginile desenate pe pereții peșterilor reprezintă prima codificare a lumii de către omul epocii primitive. A codifica înseamnă a traduce în simboluri ceva ce poate fi interpretat de alții. Imaginea animalului pictat, spre exemplu, a servit pentru vânătorii din aceeași comunitate ca un mijloc de a se referi la animalul real. Pe atunci încă nu exista un limbaj comun, articulat în cuvinte.

Continuând ideea lui Wittgenstein cum că nu există un limbaj privat, afirmă L. Marin, Flusser ne spune că nu există un cod privat. Totul ce e codificat trebuie să poată fi împărțit intersubiectiv [1, p. 572].

Pentru Flusser, precizează L. Marin, nu există nici o formă de gândire ca să nu fie asociată unui cod. Codurile ne formează gândirea și dau limitele lumii noastre conceptuale. Astfel, forma de gândire asociată primului cod format din imagini, a fost imaginația. A imagina, înseamnă a construi imagini despre lume. Imaginile însă, ca medieri ale realității, erau slab semnificative, deoarece sensul unei imagini este vag.

Imaginația și-a atins limitele reprezentationale, când oamenii au simțit necesitatea unei noi gândiri și deci, a unui nou cod pentru a prezenta și media

lumea. Anume în acest moment a apărut codul alfabetic inventat de om pentru a reprezenta și media lumea, realitatea, pentru a denota precis prin cuvinte obiectele exterioare. Codul alfabetic și scrisul linear, conform L. Marin, au făcut posibilă inventarea gândirii causal-liniare, gândirii în care mai suntem prinși și acum [1, p. 573].

Totul ce poate fi alineat într-un șir „liniar”. De la imaginea bi-dimensională, care putea fi contemplată pornind din orice punct (nu există o ordine impusă „a citirii” unui tablou), s-a trecut la scrisul liniar, care impune o ordine anumită a citirii. Această perspectivă ordonată s-a transferat asupra lumii astfel încât oamenii au început să citească lumea ca pe un text, presupus ca având început și spârșit, iar mai apoi, au început să proiecteze asupra lumii cauze, efecte, precum și alte explicații liniare.

Așa să fie oare? Cred că nu are dreptate L. Marin, cauzele și efectele există real în lume și nu sunt inventate de om. Altminteri omul nu s-ar putea orienta just în realitate, nu ar putea active cu succes în ea.

Odată ce lumea a fost codificată prin texte, precizează L. Marin cele mai importante trăsături ale textului – ordinea și linearitatea – au fost transferate asupra lumii. Există o „ordine” în istorie care se traduce în saltul spre progres (a se vedea filosofia istoriei de inspirație hegeliană), există „o ordine” în societate ilustrată prin clasele sociale, tot felul de „ordini” au fost puse la lucru pentru a explica o lume haotică și complexă. Chiar și în filosofie considerăm ca am explicat complet un fenomen atunci când îi putem revela structura sa fundamentală, adică atunci când punem în evidență o ordine caracteristică fenomenului [1, p. 573].

Lumea e cu adevărat complexă, chiar foarte complexă și nu e haotică, după cum afirmă autoarea și autorii citați de dânsa, dar ordonată, supusă anumitor legi. Aceste legi, odată cunoscute îl ajută pe om să activeze în această lume, în societate, ca parte componentă a acestei lumi. Există în lume și hazardul și haosul, care se manifestă în unele domenii și în anumite perioade, dar în general domină ordinea.

Posibilă e ciocnirea Terrei cu vre-un corp ceresc? Da, posibil ca vre-un asteroid să producă un impact cu planeta noastră. Trecutul ne mărturisește că au avut loc asemenea impacturi, dar la modul general cometele și alte corpuri cerești au anumite orbite care se supun anumitor legități, ca și sistemul nostrum solar în întregime.

Omul e o ființă rațională și din această cauză el și vede ordinea existentă în lume. Ordinea data există obiectiv și nu depinde de conștiința și voința umană. Nu rațiunea ordonează lumea, dar ordinea din lume ne ordonează rațiunea. Apariția calculatorului, internetului și a tehnologiilor digitale nu a dus la dispariția ordinii din lume, cum și apariția scrisului nu a dus la dispariția desenului, a imaginii. Din contra, acesta s-a perfecționat ajungându-se la culmile

artistizmului în pictură, sculptură, arhitectură, cinematografie, televiziune, în artă în general. Ceva asemănător se va produce cu scrisul liniar și ordonat.

Dacă pentru omul primitiv gândirea predominantă era imaginația, omul modern este definit ca o critică a imaginii. Critica liniară s-a născut inițial ca o critică a imaginilor prin texte: tot ce era vag și conotativ în imagini s-a încercat a fi înlocuit prin texte clare și riguroase ce descriau mai bine lumea. Dar, cum orice mediere are limitele sale, afirmă L. Marin împreună cu Flusser, reprezentarea lumii prin texte și-a atins azi limitele critice. Așa cum imaginile au fost de – construite și criticate prin scris, a venit rândul scrisului să fie criticat și de-construit de data aceasta prin sau de numere.

Numerele au fost inventate odată cu literele, în același gest al scrisului, dar ele exprimă un cu totul alt mod de gândire, diferit chiar de modul gândirii logice care rămâne textual, este vorba de gândirea numerică [1, p. 574].

Putem spune, afirmă în continuare L. Marin, că abea în zilele noastre gândirea matematică și-a atins apogeul și forma în gândirea digitală. Odată cu revoluția informatică am asistat la o nouă schimbare de cod: de la alfabetice și matematic, s-a trecut la codul binar sau digital. Două numere, zero (0) și unu (1), au ambiția să înlocuiască toată arhitectura informației prezente și trecute. Dacă textele analizau și criticau imaginile, atunci programele digitale se constituie ca o critică directă a textelor. Cu fiecare schimbare de cod ne regăsim și mai înstrăinați de realitate [1, p. 575].

La întrebarea, posibilă e oare o filosofie a digitalului, răspunsul poate fi numai afirmativ. Lumea digitalului e lumea noastră a tuturor. Aproape toate activitățile oamenilor, întreaga noastră formă de viață în multe aspecte e deja digitală. De aici necesitatea filosofiei digitalului sau digitale.

Cristina Voinea afirmă că, în ultimele decenii arii mari ale vieții politice, economice și sociale sau extins online. Internetul a schimbat în mod radical comportamentul politic al indivizilor umani, fie prin oferirea unor noi modalități de obținere, verificare și răspândire a informației, fie prin facilitarea comunicării la scară globală. O altă dimensiune oferită de internet este logica acțiunii colective, noul mediu înlesnind mobilizarea în masă prin oferirea unor noi posibilități pentru coordonare și colaborare. Astfel, devine tot mai clar, că noile tehnologii nu sunt simple mecanisme utile în activități punctuale ci adevărate motoare ale schimbării sociale [2, p. 583].

Influențele digitale

Cele mai recente „influențe digitale” ar fi atacul global asupra a mai mult de 300 000 de calculatoare din 150 de țări ale lumii. Cine l-a înfăptuit, pînă când e secret. Bănită e Coreia de Nord, dar nu e de prea crezut. Mai verosimil, că e Federația Rusă, cu toate că și ea a suferit în urma acestui atac al hacherilor.

Inclinăm a crede că de vină e Rusia, fiindcă anume rușii au influențat alegerile prezidențiale din SUA și evenimente asemănătoare din alte țări. Anume în Rusia

„trolii” sunt stimulați, inclusiv și financiar, ca acestea să ponegrească online Occidentul și liderii acestuia, iar Putin e ridicat în slăvi. Războiul hibrid modern e o „invenție” tot rusească. Rachetele de pe navele maritime de pe Marea Caspică și-au atins obiectivele din Siria traversând teritoriile câtorva state. Și acestea au avut loc tot grație tehnologiilor digitale.

Protestele din România petrecute fără de organizatori au avut loc tot în baza digitalului. Cu ajutorul tehnologiilor digitale milioane de oameni pot fi manipulați și dirijați, inclusiv și politic, fără voința lor conștientă.

Google procesează în fiecare secundă aproximativ 40 000 de căutări, ceea ce înseamnă aproximativ 3 miliarde de utilizatori. Fondatorul Google Eric Schmit, în 2014 a declarat, că la fiecare 2 zile se generează mai mult conținut decât a fost creat de la începutul omenirii până în zilele noastre [2, p. 586].

Un studiu recent a arătat că algoritmul de căutare al motorului Google poate influența preferințele votanților indeciși cu 20% ori chiar mai mult în diverse grupuri demografice, în favoarea unui anumit candidat la alegerile prezidențiale, prin afișare pe ultima pagină a rezultatelor căutării după termenul „Alegeri 2016” a paginilor care favorizează un anumit candidat. Ceea ce se dovedește cu adevărat problematic este, că această manipulare devine greu de sesizat [2, p. 587].

Tehnologiile digitale în cauză pot servi și progresului, spiritualității și moralității umane și nu numai contra intereselor fundamentale ale oamenilor și societății. Prin acestea s-ar putea stopa și înlătura din internet pornografia, violența, discriminările de tot genul, a diverselor propagande antiumane și xenofobe care sunt introduse anonim și circulă prin „păinginișul mondial”.

Există deja roboți care pot depista indivizii care mint. Aceștea au la bază aceleași tehnologii digitale. Roboții sunt în stare de a acționa asupra oamenilor, atât benefic, cât și malefic. Totul depinde de programare, deci de omul care îl programează, de intențiile bune sau rele ale acestuia. De aici necesitatea pentru oameni a filosofiei digitale. Aceasta trebuie să se bazeze pe umanism, etica ecologică globală care la rândul ei se bazează nu numai pe umanismul tradițional, răspândit asupra oamenilor, dar și pe cel ecologic, răspândit și asupra naturii, vieții terestre, și pe cel etnic ce se răsfrânge asupra tuturor etniilor umane [3].

Filosofia digitală, avînd tangențe cu filosofia securității [4] se înscrie ca și aceasta în cadrul unei filosofii mai largi, mai cuprinzătoare – ecosofia sau filosofia ecologică. Ecosofia e noua filosofie contemporană a supraviețuirii, securității și dezvoltării durabile a omului, societății și naturii terestre [5]. Ea e și filosofia toleranței, a problemelor globale, a robototehnicii și a perspectivei umane [6-7].

Ecosofia e ca o strategie a umanității, o reflectare generală a întregii realități, iar filosofii particulare, înscrise în ea, cum ar fi filosofia securității, a

toleranței, problemelor globale, digitale, servesc sau sunt ca tactici. Strategia e în interconexiune, interacțiune cu tacticile.

Există multe probleme globale. Majoritatea dintre acestea amenință existența omului și a umanității, în caz de nu vor fi la timp soluționate. Necesare sunt nu numai eforturile științei și tehnicii pentru ca ele să fie rezolvate, dar și a noii filosofii. Ecosofia, considerăm noi, și reprezintă această nouă filosofie. Anume ea include în sine filosofii mai particulare și împreună cu acestea reflect realitatea și caută soluționarea tuturor problemelor prin prisma omului și a valorilor umane. Anume din aceste considerente ecosofia tratează, în calitate de problemă globală imperativă a contemporaneității – problema ocrotirii și salvării naturii umane, deci a corpului biologic și a psihicului omului. Posibil e acest lucru? E o problemă filosofică, răspunsul final la care îl va da practica umană.

Concluzii

Filosofia digitală, ca și filosofia securității și toleranței, ca și ecosofia în întregime, ține de om și de supraviețuirea acestuia.

Problema globală imperativă a contemporaneității e problema ocrotirii umane.

Filosofia digitală are la baza sa etica ecologică globală, care include în sine umanismul traditional, ecologic și etnic.

Noile tehnologii, inclusiv și cele digitale, pot fi benefice sau malefice pentru om. Depinde cum vor fi ele folosite de același om.

Noua realitate - cea digitală impune, dictează necesitatea apariției și instaurării unei noi filosofii care ar include în sine și filosofia digitală.

Bibliografia:

1. Marin Lavinia. Scițe pentru o posibilă filosofie a digitalului. // Revista de filosofie. București, 2016, № 5, p. 571-582.
2. Voinea Cristina. Guvernare fără guvernanți: Politica prin algoritmi și Big Data. // Revista de filosofie. București 2016, № 5, p. 583-595.
3. Sîrbu Ion. Etica ecologică globală și dialogul civilizațional: aspecte epistemologice și de securitate. // Studia Securitatis, Tom. 9, № 3. Lucian Blaga University of Sibiu, 2015, p. 159-168.
4. Sîrbu Ion, Ecosofia, filosofia securității, noile tehnologii și filosofia digitală. // Conferința științifică internațională: Tehnologii – Aplicații - Simulare și resurse. 27-28 aprilie 2017. Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România. WWW. Strategii 21.RO
5. Sîrbu Ion. // Ecosofia sau filosofia ecologică, Iași, 2000, 370 p.
6. Sîrbu Ion. Securitatea și dihotomia tehnologiilor convergente. // Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceeding the Xth edition. Sibiu, may 27-29, 2016. Lucian Blaga University of Sibiu, p. 471-478.